

שיעורי ליל שבת

שיעור מורינו הגאון רבי מרדכי בונם זילברברג שליט"א

גליון מס' 20 – תשע"ז

בית הכנסת המרכזי שיכון ה'

לא שילם על הנסיעה 'באוטובוס הדמים' האם חייב בתשלום

לבית ההוראה התקשר בחור חסידי וסיפר שנסע יחד עם חבריו באוטובוס הדמים שנסע מירושלים לב"ב וכשרצו לשלם אמר להם הנהג שישלמו בהמשך הנסיעה, אלא שבהמשך נסיעתם קרתה הטרגדיה הגדולה בתאונה הקשה, ובחסידי שמים יצא הוא ללא פגע, והמשיך בטרמפ את נסיעתו לב"ב, ועתה הוא שואל האם למרות הכל מחויב הוא לשלם לאגד על הנסיעה, או דעל נסיעה כזאת שנקטעה באמצעה אי"צ לשלם, ועוד הוא שואל על חבריו שלדאבון הלב נהרג באותה תאונה האם בכ"ז צריך לשלם עבורו על אותה נסיעה או לאו.

וזה ברור דכל הנידון הוא דוקא על חצי נסיעה, דודאי שאי"צ לשלם על נסיעה שלמה שהרי לא הגיעו עם האוטובוס ליעדם אלא למחצית הדרך, והנוסעים ששילמו צריכין לקבל החזר עכ"פ על חצי הנסיעה.

והנה בכה"ג שהפסקת הנסיעה היתה ע"י הנוסע וכגון אדם ששכר הסעה ליעד כלשהו ובאמצע הדרך לקה בליבו ודאי צריך אותו נוסע לשלם על חצי הנסיעה, כיון שאין המניעה מצד הפועל שהרי הרכב עדיין עומד מוכן ומזומן להמשך הנסיעה, אלא המניעה היא ע"י בעה"ב שלא יכל להמשיך בנסיעה.

אך כאן שהמניעה היא ע"י "הפועל" שהרי האוטובוס התפרק באמצע הנסיעה יש לדון האם חייב לשלם לו עכ"פ על חצי נסיעה.

והנה בשו"ע חו"מ (ש"י ס"ב) כתב דהשוכר חמור ומת בחצי הדרך או נשטתה משלם לו חצי שכרו, וכתב ע"ז הרמ"א וז"ל "והא דאמרינן דנותן לו שכרו מחצי הדרך היינו שיכול למכור סחורתו שם או שיכול לשכור חמור אחר עד מקום שרוצה לילך אבל בלא"ה אינו נותן לו כלום משכרו דהא לא מהני ליה מיד".

והיינו שחילק הרמ"א אם הועיל לו בזה שלקחו עד חצי הדרך לבין אם לא הועיל לו בזה מאומה, ולמשל אדם הנוסע באוטובוס ונתקלקל האוטובוס באמצע הדרך יהא חילוק היכן הושבת האוטובוס, דאם היה זה במסוף אוטובוסים שיש באפשרותו להמשיך עם אוטובוס אחר ליעדו חייב הוא לשלם על חצי הנסיעה, אך אם נעצר האוטובוס במקום שאין דרך ראויה להמשך הנסיעה אי"צ לשלם על חצי הנסיעה דהרי לא הרויח בה מאומה.

ולפי"ז בנידונינו ברור שאי"צ לשלם עבור חברו ההרוג אפילו חצי נסיעה שהרי לא התקדם בה כלל לייעדו, ואף הפצועים שהובלו לכל בתי החולים באיזור פטורים מלשלם שהרי הנסיעה לא קירבה אלא הרחיקה אותם מהיעד, ומי שכבר שילם צריך לקבל את כספו בחזרה.

אך לגבי אותו בחור שלא נפגע יש לדון, דמצד אחד יש לומר שלא הועילה לו הנסיעה כלל ואין צריך לשלם מאומה, שהרי האוטובוס נעצר באמצע הכביש הראשי ואין באיזור שם אף אוטובוס שיובילו לייעדו, אך מצד שני אפשר דכיון שלמעשה הצליח להשיג טרמפ שהובילו לב"ב התברר שהפיק תועלת מחצי הנסיעה ומחויב לשלם עליה.

ונחלקו בזה הדיינים י"א שכיון שלמעשה קידם אותו לייעדו חייב וי"א שכיון שלא הביאו למקום ישוב או מסוף של אוטובוסים לא נחשב שקידמו ואין צריך לשלם לו כלל.

ואמנם נראה שאף אם ננקוט שנחשב שהועילה לו חצי הדרך, לא יצטרך הוא ושאר נוסעי האוטובוס לשלם מדין 'פועל' ככל נסיעה רגילה, דכאן כיון שנתברר שהנהג לא ראוי לשמש כנהג אוטובוס האחראי על חיי הנוסעים, שהרי כבר כמה שנים נסע הוא בצורה לא זהירה וסיכן את נוסעיו ואף היה לו תאונה בעבר עם נפגעים באותו הכביש, א"כ לא קיבלו נוסעי האוטובוס את מה שביקשו שהרי הם שכרו אוטובוס עם נהג וקיבלו אוטובוס ללא נהג, ונחשב כמקח טעות גמור ואין חייבים לשלם על נסיעה זו, ועל חברת אגד להחזיר לכל הנוסעים בנסיעה זו את כספם.

ואולם אם לא היתה מתרחשת התאונה והיו מגיעים הנוסעים לייעדם היו צריכים הנוסעים לשלם לו, דאף שהם פטורים מדין 'פועל' עכ"פ מכלל "נהנה" לא יצאו, דכיון שמטרתם היתה להגיע מירושלים לב"ב והסכימו לשלם ע"כ, ולמעשה הגיעו על ידו לב"ב, א"כ נהנו הם מהנסיעה וחייבים לשלם את דמי ההנאה כולה שהוא כמחיר נסיעה רגילה.

אך בנסיעה שבה התרחשה התאונה ובתאונה הקודמת של אותו נהג נראה שלכל הדעות לא יצטרכו אפילו נוסעי האוטובוס שלא נפגעו לשלם על הנסיעה, ואף צריכין לקבל את כספם בחזרה, דכיון שכל הנידון הוא מדין 'נהנה' ולא מדין 'פועל', לא שייך לומר שנהנו מנסיעה כזאת והיו מסכימים לשלם על נסיעה כזאת הכרוכה בסיוט אף שקירבתם לייעדם, וא"כ אין שום מחייב שמחייב אותם לשלם את דמי הנסיעה.

ב"ה, מוצש"ק ואתה תצוה תשע"ו לפ"ק פה בני ברק

לכבוד ידידי הרב רמ"ב זילברברג שליט"א
רב דשיכון ה' בעירנו בני ברק

אעיר ב' הערות על גליון מס' 19,

(א) בדין אחד ששאל שטריימל להיראות כחסיד האם חייב באונסין (והיינו האם זה דומה לאיבעית הגמ' בב"מ דף צו. שאלה להראות בו מהו). – ראשית נראה דדין זה הוא דוקא כשהשואל אמר כן למשאל בשעת שאלה, אבל אם שאל בסתמא וכונתו היתה רק להיראות בו, אין זה בכלל האיבעי' ובודאי שחייב. ועכשיו נבוא לגוף הדין שנראה שיש בזה ג' אופנים.

א'. כתב החידה"ר ב"מ שם, דדין זה הוא דוקא בדבר שאין עיקרו לכך מה שאין כן העומד לכך ודאי דחשיב שואל תכשיט להתקשט ולהתנאות שואל, מכיון שעומד לכך.

וביאור הדברים נראה, כמו שכ' באו"ש פ"ז משאלה ופקדון ה"ד, דשואל חייב באונסין מטעם דבאותו עת הוא נחשב הבעלים על החפץ וא"כ כל פסידא הוי פסידא שלו כמו בבעלים, ולכן בשואל לראות כיון דאין לו בגוף החפץ קנין לשעה ואינו הבעלים בזה דאינו יכול להשתמש כמו שהבעלים משתמש בזה א"כ לא נחשב לענין זה כבעלים, משא"כ דבר שזה כל תשמישו כגון ספר ללמוד דכל ההשתמשות בספר הוא כדי ללמוד בו והשואל עושה בזה כמו שהבעלים היו עושין באותו חפץ הוי שואל וה"ה בשואל אתרוג בחג, הגם שאינו יכול לאכול את האתרוג ורק יכול להשתמש בזה למצוה עכ"ז מחשב שואל, מהאי טעמא דכיון שמשמש כמו שהבעלים היו משתמשים באותו חפץ, נחשב השואל כבעלים וחייב באונסין. א"כ הוא הדין בתכשיטים שמשמש כמו ההשתמשות שמשמש בעליו עם זה.

וכן הוא להדיא בשו"ת מבי"ט ח"א סימן רמ"א, בכלה ששאלה תכשיטים לחתונתה ונאבדה באונס, שחייבת לשלם, מכיון שהשתמשה כדרך שבעליו משתמשין בו [וע"ע בדבריו כמה חידושים, ואכמ"ל].

ב'. וכעת יש לדון מי ששואל תכשיטים כדי שיוכל למשכנם ולקבל הלואה בעבורם, האם נחשב כשואל לראות בו. והנה בשו"ע חו"מ סימן ע"ב סעיף מ"ד, ראובן שהיה לו משכון ביד עכו"ם המלוה בריבית ושמעון הוצרך למעות וביקש מראובן שירשהו ללוות ממנו על אותו משכון ועשה כן ונשרף המשכון ביד העכו"ם פטור שמעון מלשלם.

ומקורו מדברי המרדכי בפרק השואל (סימן שע"א), והמחבר בשו"ע לא כתב טעם לזה, ובשער משפט (שם סקל"ח) דהטעם דס"ל דמי ששואל משכון כדי ללוות עליו לא מיחשב שואל דאינו נהנה מן המשכון עצמו ודמי לשאלה להראות בה שיהא נרה כעשיר ויתנו לו באמונה ולכן פטור. [ועי' באולם המשפט ריש סימן ש"מ].

ובחלקת יואב (חו"מ סימן כ"ד) כתב לחלק דדוקא בנידון דהשו"ע שהמלוה היה גוי, וגוי אינו קונה משכון, ולכן לא הוי שואל, משא"כ אם יהא כן בישראל, יהא שואל וחייב, והטעם דכיון דישראל קונה משכון, ואף שהלוה לא קנה את המשכון, עכ"ז מקרי הקנין השתמשות וחייב.

ועי' באמרי בינה הלואה (סימן פ"ב) ובערך שי (סימן ע"ב), שחולקים על השער משפט, דלא מבעי' בכה"ג בישראל, דישראל קונה משכון ויש לו קנין בזה אז בודאי שאין לך השתמשות יותר מזה, אלא אפילו בגוי שאינו קונה משכון אבל מכיון שיכול לכבוש תח"י את המשכון עד שיוחזר לו ההלואה, מקרי שואל וחייב באונסין.

ועי' לשון רש"י בב"מ שם, "ליראות - שיהא נראה עשיר חשוב, ולא ימשכו בעלי בתים ידיהן ממנו להקיפו באמנה ובאשראי". ומזה שרש"י לא כתב חידוש יותר גדול, ששאל כדי למשכן נראה ג"כ שדוקא בכה"ג ששאל כדי שיהא נראה אבל לא שמשמש בזה.

והיינו, שגם כה"ג מקרי השתמשות רגילה, שבעליו משתמשין בו, וגם יתכן שהמלוה יוכל לגבות את המשכון לו נחשב ממש כבעלים וחייבים באונסין.

עוד יש להעיר דכל דברי השער משפט הם במחבר שם, אולם ברמ"א סימן ש"מ ס"א כתב להדיא דטעם הדבר שהוא פטור, דבלא"ה היה נשרף, והוא טעם אחר.

ג'. ועכשיו נבוא לנידון הג"ה בפרישה סימן שמ"ו ס"ב, וז"ל הג"ה "מעשה בבחור אחד ששאל תכשיטין ומשכונות מאחרים בשעת נישואין כדי להראות עצמו עשיר ולהחזירה בתוך שלשים ובתוך כך נאנסו דין זה פסק מהא דאמרינן בהשואל שאלו לראות בהן שיהא נראה עשיר כדי להקיפו באמנה וכו' וקאי בתיקו וקיימא לן כל תיקו לקולא לכך אם נאנס פטור וחייב בגניבה ואבידה. מנחם בן מהר"ר פנחס מן". [יש שם ט"ס בסוף, במקום 'מן' צ"ל מ"ץ והוא ר"ת מעיל צדק, והובא עוד בדרישה יו"ד סימן קע"ו ובב"ח יו"ד סוף סימן רט"ז והוא בעל הנמוקי מהרמ"מ המובא בסוף שו"ת מהר"י ווייל והיה חי לפני כשבע מאות שנה].

ונראה שבנידון זה כו"ע יסברו שלא הוי שואל, דהא איירי בבחור שלא לקח התכשיטים כדי להתקשט בהם כמו באשה שזה תשמישה, וגם לא השכנים, אלא לקח אותו כדי שיחשבו שהוא עשיר, והוי ממש דומיא מה שכתב רש"י, שיהא נראה עשיר וחשיב. ולא הותר לו להשתמש בזה כמו כל בעלים, אלא לראותם בלבד. ולכן לא הוי שואל.

היוצא מכל זה לדינא, בנידון דידן באותו ששאל השטריימל, מכיון שיכול להשתמש בזה לכל השתמשות כמו בעליו, והשתמש בו כדרך שעומד לכך. בודאי שדינו כשואל שחייב באונסין.

ב) בדין מי שלקח ללא רשות סידורים מביה"כ והחזירם ללא ידיעת הגבאי ונשרפו האם חייב באחריותם. — עי' ברמ"א או"ח סימן י"ד ס"ד, דאסור ללמוד מספרים של חבירו בלא דעתו. וכתב הפמ"ג סק"ז, דהעולם נוהגין היתר כשמוצאין סידור בביהכ"נ וכדו', ואיני יודע ההיתר בזה ואיני יודע חילוק בין זה לספרים, ומובא במשנ"ב שם.

אולם בהג' מקור חיים (בכרך) כתב דמותר, משום דהטעם דאסרו ספר הוא מפני שיבוא לעיין בזה וגם שאין בו קבע, משא"כ בסידור. וכן התיר מטעם זה בס' תורת אביגדור (ווילנא תרל"א).

וכ"כ בערוך השלחן (שם סקי"ג) דמותר ליקח סידור ומחזור בלא ידיעת הבעלים דרובא דעלמא אינם מקפידים בזה. וכ"כ בליקוטי מהרי"ח (סדר ברכת השחר) דבזמנינו שהסידורים עולים פרוטות לית מאן דקפיד.

וכ"כ בשו"ת שער אפרים סימן ב' דכל מה שכליו קרנא אסור להשתמש בזה ולא אמרינן בזה ניהא לי' לאיניש וכו' הוא דוקא בדבר שאינו מצוי, אבל בדבר מצוי כגון סידורים וכדו' מותר. ומכל זה נראה דמותר מטעם דניהא לי' לאיניש, (ואף שהוציאו מביהכ"נ, נראה דמעשים בכל יום שמוציאין סידורים למנינים מביהכ"נ לשעה, ואין מקפידים ע"ז), וא"כ לית ליה דין של שואל שלא מדעת וא"כ מכיון שהחזירם נפטר מאחריותו.

א"ד ידידך דו"ש
יצחק מאיר ניימן

השלימה את זולתה וזכתה להינצל מן התאונה

שמעתי מאברך ת"ח מעשה מופלא שהתרחש בתוך כל הצער והכאב בתאונה הקשה, על אשה תושבת ירושלים שעלתה על אותו אוטובוס ע"מ ליסע בו לחתונה שנערכה בב"ב, ואף שילמה לנהג על הנסיעה, ובעוד האוטובוס עדיין בירושלים התקשרה אליה חברתה וביקשה לנסוע יחד עימה לחתונה, והשיבה לה אותה אשה שהדבר אינו אפשרי שכבר עלתה על האוטובוס לב"ב ואף שילמה, אך חברתה לא הירפתה וביקשה ממנה בכ"ז שתדור מהאוטובוס למענה, והוסיפה שכשיפגשו תשלם היא על שתיהן, ומחמת כך ירדה אותה אשה מן האוטובוס וחיכתה לחברתה, ולאחר שירדה התקשר אליה בעלה וכשיפרה לו על מה שקרה התרעם עליה מאוד ואמר שעשתה מעשה של טיפשות דלא היתה צריכה לרדת מן האוטובוס בשביל חברתה לאחר שכבר עלתה ושילמה, אך לאחר זמן כשנודע על התאונה הקשה, התקשר אליה בעלה שוב ואמר לה שצדקה ממנו דהתברר שדוקא בזכות מעשה נאצל זה ניצלו חייה, והמשיך להסביר בטוב טעם שכל יושבי האוטובוס היו חלק מהגזירה דגם אותם אלה שלא נפגעו פיזית נושאים בליבם טראומה קשה בלתי נשכחת, ואף רעיתו היתה חלק מן הגזירה אלא שמשמים נתנו לה פתח להינצל, ובזכות המעשה המופלא למען חברתה זכתה לצאת מן הגזירה!

וכאן המקום להביא את השאלה ששאל אחד מגדולי הדור זצ"ל על הפסוק "ואבני מילואים לאפוד ולחשן" והקשה דכיצד ניתן לומר על אבני החושן שכל אחת מהן ערכה הוא כמו פרה של זהב (כמובא בירושלמי קידושין דף כ' גבי דמא בן נתינה) שמטרתם היא בכדי למלאות את המסגרת שהיא החושן, והרי זה דומה לאדם שיש לו תמונה מרהיבה שעלותה הון עתק וכשבא לקובעה במרכז ביתו אומר הוא שמטרת התמונה היא בשביל מילוי המסגרת.

ואמר ששומעים מפסוק זה יסוד גדול, דאף דבר שהוא בעל ערך בפני עצמו, רצון ה' הוא שישלים את זולתו, ולכך אבני החושן על אף חשיבותם, מעלתם היא בזה שמשלימים הם את החושן, וכן הוא בכל אדם ואדם דאף שיש בו מעלות וחשיבות רבה בפ"ע רצון ה' הוא שישלים את זולתו.

ולכך זכתה אותה אשה להנצל מן התאונה דהשלימה את החסר של חברתה שהיתה זקוקה לה בכדי לנסוע לחתונה!

(נכתב ע"י אחד השומעים)

נתרם ע"י ידידנו הרב אברהם לוי שליט"א לרגל שמחת הבר מצוה לבנו דניאל נ"י
השבת בבית המרכז